

ATÛFÎ

(Hayreddin Hızır bin Mahmud bin Ömer el-'Atûfî)

İBRET-NÂME

(İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)

Yazar

Dr. Sedat Kardeş

ISBN: 978-605-2233-60-3

1. Baskı

Ekim, 2019 / Ankara

100 Adet

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 325

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oğuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

*Kıldı tahrîr bâ-dil-i gamgîn muhakkik-i hakîr
Eyleyüb her dü cihânda dil Zülkarneynine şâkir*

Babam Şakir KARDAŞ'ın aziz hatırasına...

Dr. Sedat KARDAŞ 1986 yılında Batman'ın Gercüş ilçesine bağlı Koçak köyünde doğdu. 2005 yılında girdiği Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 2009 yılında mezun oldu. Aynı yıl, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde Yüksek Lisans eğitime başladı. 2011 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 2012 yılında “*Tâli’î’nin Farsça Divanı ve Necâtî Bey Divanı ile Mazmunlar Açısından Mukayesesi*” başlıklı tezi ile Yüksek Lisans, 2016 yılında “*Ali Nihani’nin Manzum Hacı Bektaş-ı Veli Velayetnamesi*” başlıklı teziyle de Doktora eğitimini, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim dalında tamamladı. 2017 yılında Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne Yardımcı Doçent olarak atandı. Yazar, halen bu bölümde Doktor Öğretim Üyesi olarak araştırmalarını sürdürmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
KISALTMALAR.....	9

GİRİŞ

KLASİK EDEBİYATTA BİR DİNİ TÜR OLARAK TEFSİR VE ŞERH GELENEĞİ AÇISINDAN ÖNEMİ.....	11
---	----

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞAİRİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

ATÛFÎ (?-1541).....	19
1. Hayatı.....	19
2. Eserleri.....	21
2.1. Tefsir İle İlgili Eserleri.....	22
2.2. Hadis İle İlgili Eserleri.....	25
2.3. Kelâm İle İlgili Eserleri.....	27
2.4. Mantık İle İlgili Eserleri.....	28
2.5. Tıp İle İlgili Eserleri.....	29
2.6. Diğer Eserleri.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

İBRET-NÂME.....	35
2.1. Eserin Adı.....	35
2.2. Telif Tarihi.....	35
2.3. Telif Sebebi.....	36
2.4. <i>İbret-nâme</i> 'nin Atûfî'ye Aidiyeti.....	36
2.5. Atûfî'nin İstifade Ettiği Kaynaklar.....	37
2.6. Şekil.....	38
2.7. Muhteva.....	39

2.7.1. Zülkarneyn'in Kimliği (Zülkarneyn Aslında Kimdir?)	40
2.7.2. Zülkarneyn İsminin Manası ve Bu İsmine Ona Veriliş Nedeni	41
2.7.3. Zülkarneyn Nebi (Peygamber) Mi, Melek Mi, Hükümdar Mı, Sıradan İnsan Mı?	42
2.7.4. Zülkarneyn Hangi Dönemde Âleme Gelmiş, Hangi Devirde Yaşamıştır?	44
2.7.5. Zülkarneyn'in Nesebi (Soyu)	45
2.7.6. Zülkarneyn'in Hızır (a.s) ile Zulumat Ülkesinde Ab-ı Hayatı Arayıp Bulması	46
2.7.7. Zülkarneyn'in Sedd İnşa Etmesi	46
2.7.8. Ye'cüc Me'cüc	47
2.7.9. Deccâl	48
2.7.10. Zülkarneyn'in Ölümü	48
2.7.11. <i>İbret-nâme</i> 'de Türkler Hakkında Aktarılan Rivayetler	49
2.8. Dil, İmla ve Üslup Hususiyetleri	50
KAYNAKLAR	55
DİZİN	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TRANSKRİPSİYONLU METİN

3.1. Nüshanın Tavsifi	65
3.2. Metin Neşrinde Takip Edilen Yol	67
3.3. Transkripsiyonlu Metin	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TIPKIBASIM	129
------------	-----

ÖN SÖZ

Klasik edebiyat araştırmacıları tarafından yapılan metin neşri çalışmalarına bakıldığında genel olarak manzum metinlerin seçildiği, mensur metinlerin arka plana itildiği kabul gören yaygın bir görüştür. Manzum metinlerin tercih edilmesinin sebepleri çeşitlilik göstermekle birlikte daha çok edeb görülmeleri hasebiyle seçildikleri görülmekte ve mensur metinlerin de Klasik edebiyatın ürünleri olduğu gözden kaçırılmaktadır. Oysa mensur metinler de edeb bir hüviyete sahip oldukları gibi kültür ve edebiyat tarihi açısından da son derece zengin metinlerdir. Manzum olarak kaleme alınmış edeb yönü ağır basan bir yazma eseri bulup üzerine çalışma yapmanın giderek zorlaştığı da göz önüne alınırsa, içerikleri ve kültürel arka planı itibariyle zengin olan mensur metinlere yönelmek bir tercihten öte zaruret arz etmektedir.

Araştırmacıların zerine çalışma yapmaktan kaçındıkları söz konusu mensur metin türlerinden biri de dinî türlerdir. Klasik edebiyat sahasında isim yapmış hocaların mensur türleri tasnif ederken dinî türleri tasniflerinin en başına aldıkları, dinî metinlerin edebiyatın doğup gelişmesine yaptığı katkı ve üzerinde çalışma yapılmamış yeni edeb metinleri bulmanın güçleştiği de göz önünde bulundurulacak olursa, bahsedilen bakış açısının değişmesi gerektiği sonucuna varılacaktır. Bu sebeple, edeb olup olmamasına ve türüne bakılmaksızın eldeki her yazma eserin neşredilerek kültür, edebiyat ve ilim sahasına kazandırılması gerekmektedir.

Klasik edebiyat araştırmacılarının üzerine çalışma yapmaktan imtina ettikleri dinî türlerin başında tefsir metinleri gelmektedir. Alanda, daha önce bir tefsir metni üzerine yapılmış müstakil bir çalışmanın olmaması bu görüşün en açık delilidir. Oysa Klasik edebiyatın temel çalışma alanlarından olan metin şerhi, gelenek olarak tefsir eserlerine dayanmaktadır. Başka bir deyişle, Kur'an tefsirleri ilk şerh örnekleri olup zamanla diğer eserlerin şerh edilmesi geleneğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca eskilerin ilm-i tefsir dedikleri ve bir ilim olarak gördükleri tefsirin kapsamına giren metinlerin kendilerine özgü bir de metodolojileri vardır. Söz konusu metodoloji, şerh yönteminin ortaya çıkıp şekillenmesine zemin hazırlamıştır. Bu sebeple metin şerhi ve metodolojisinin anlaşılabilmesi, Osmanlı ilim geleneğinin daha iyi anlaşılıp Osmanlı kültür ve medeniyetine tam anlamıyla nüfuz

edilebilmesi için tefsir metinlerinin neşredilerek tefsir geleneğinin irdelenip metodolojilerinin özümzenmesi gerekmektedir.

Bu düşünceden hareketle bu çalışmada, kaynaklarda daha önce varlığı ile ilgili herhangi bir bilgi ya da kayıt bulunmayan ve Zülkarneyn ile İskender hakkındaki rivayetleri Kur'an'dan hareketle yorumlayan Hayreddin Hızır bin Mahmud bin Ömer el-'Atûfi'nin tefsir türündeki *İbret-nâme* adlı eseri çeşitli açılardan ele alınarak incelemeye tabi tutulmuştur.

Giriş ve dört ayrı bölümden meydana gelen çalışmanın giriş kısmında, tefsir sözcüğünün lugat, ilim, terim, edebiyat ve tür açısından ihtiva ettiği anlamlar verilmiş ve tefsirin Klasik edebiyatta bir dinî tür olarak şerh geleneği açısından önemi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde, *İbret-nâme* eserinin müellifi Atûfi'nin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgiler aktarılmıştır. İnceleme başlıklı ikinci bölümde, eser çeşitli açılardan incelemeye tabi tutularak, yazma nüshadan elde edilen bilgiler ışığında tespit ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, *İbret-nâme*'nin eldeki tek nüshası olan müellif nüshasından hareketle eserin metni transkribe edilerek Latin harflerine aktarılmıştır. Son olarak, çalışmanın dördüncü bölümünde metnin tıpkıbasımına yer verilmiştir.

Eserin bir tefsir metni olması, elde tek bir nüsha olması, türünden dolayı başta ayet ve hadisler olmak üzere çok fazla sayıda Arapça unsuru ihtiva etmesi, yapraklar arasındaki tahrifata uğramış, silinmiş, yırtılmış ya da kopmuş kısımların bulunması, eserin okunması ve tam bir metin oluşturulmasında engel ve güçlük teşkil eden durumlardan olmuştur. Bunlara, metodolojik olarak örnek alınacak eser eksikliğinin hissedilmesi de eklenince çalışmada bir takım eksiklikler doğurmuş olabilir. Bu sebeple, muhtemel eksik, hata ve kusurlarıyla, tefsir türüne ait metinlerin şerh geleneği açısından önemini ortaya koymaya çalışan ve bu düşüncüyü *İbret-nâme*'ye ait örnek bir metinle destekleyen bu çalışmanın faydalı olması ve alanda yapılacak olan çalışmalara katkı sağlamasını temenni ediyorum.

Son olarak çalışmanın hazırlanma sürecinde destek ve yardımlarını esirgemeyen Bayram Keklik, Arş. Gör. Abdullah Doğan, Arş. Gör. Rıdvan Saitoğlu, Arş. Gör. Fırat Taş, Arş. Gör. Mustafa Kılıç, Dr. Öğr. Üyesi Serkan Çakmak, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salmazzem ve Dr. Öğr. Üyesi Fethullah Çiftçi'ye teşekkür ederim.